

Σπύρος Μοσχονάς

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΡΗΜΑΤΑ "ΑΙΣΘΗΣΕΩΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ"

Abstract

The aim of this paper is to identify and explain the semantic and inferential properties of certain clausally complemented perception verbs. The presentation is structured around two fundamental semantic notions: *veridicality* and *extensionality*. Particular attention is drawn to the distinction between entailed and presupposed complements, the referential transparency of the complements, the distribution of negation, and the possibility for quantifier extraction *salva veritate*. The discussion pertains to the semantic function of the complementizers *ότι/πως*, *που* and *να*; their semantic contribution, it is argued, has to do with the way the complement is presented: as an event (*να*), as a fact compatible not only with what is perceived but also with what is known or believed to be the case (*ότι/πως*) or as a fact about which information is already available in the discourse situation (*που*). The pretheoretic notions of fact and event are given a 'model-theoretic' interpretation within a simplified version of situation semantics. The interpretation allows us to explain the inference patterns associated with each type of complement: entailments, in the case of *να*, presuppositions, in the case of *ότι/πως*; *που*, on the other hand, has a narrative function since it is used to refer back to what is already available in the discourse situation.

1. Εισαγωγή

Στη μελέτη αυτή θα εξετάσουμε ορισμένες λογικές και σημασιολογικές ιδιότητες της σύνταξης ρήματος "αίσθησεως σημαντικού" (εφεξής: α.σ.) με συμπληρωματική πρόταση. Στόχος μας είναι να προσδιορίσουμε τις σημασιολογικές αντιθέσεις που προκαλεί η επιλογή του εκάστοτε συμπληρωματικού δείκτη (*ότι/πως*, *που* ή *να*). Τις αντιθέσεις αυτές προσπαθούμε να τις ανιχνεύσουμε κυρίως στο επίπεδο των λογικών σχέσεων παραγωγής ή συμπερασμού που διέπουν τις αποφάνσεις με ρήματα α.σ. και αφορούν κυρίως την αληθιστικότητα ή "αξίωση αληθείας" (*veridicality*) και την εκτατικότητα (*extensionality*) του συμπληρώματος.

Θα δεχθούμε συμβατικά ότι οι προτάσεις με α.σ. ρήμα και συμπλήρωμα έχουν τη μορφή ΑΑΣφ, όπου α είναι η ονομαστική φράση με λειτουργία υποκειμένου της κύριας πρότασης, ΑΣ ένα α.σ. ρήμα και φ η συμπληρωματική πρόταση. Για να εκφράσουμε τη λογική μορφή των προτάσεων ΑΑΣφ, προυποθέτουμε μια απλουστευμένη μορφή της *σημασιολογίας περιστάσεων* (*situation semantics*)¹. Συγκεκριμένα, προυποθέτουμε ένα λογικό χώρο στον οποίο, εκτός από άτομα και τοποθεσίες (χωροχρονικές συντεταγμένες: *locations*)², διακρίνουμε επίσης ζεύγη από άτομα και τοποθεσίες τα οποία ονομάζουμε *εμφανίσεις* ατόμων.³ Ορίζουμε ένα γεγονός γ ως μία ακολουθία $\langle \alpha \gamma \langle \chi, \gamma^v, \alpha_1, \dots, \alpha_n, \tau \rangle \rangle$, όπου χ είναι μία τοποθεσία, γ^v είναι μία ν-αδική σχέση, α₁, ..., α_n οι όροι της και τ μία τιμή αληθείας, 1 ή 0. Ονομάζουμε *περίσταση* κάθε σύνολο π από γεγονό-

τα. Θα ονομάζουμε *συμβάν* κάθε περίπτωση της οποίας τα γεγονότα περιλαμβάνουν εμφανίσεις ατόμων μάλλον παρά άτομα. Κάθε περίπτωση που δεν αποτελεί συμβάν θα την ονομάζουμε (στατική) *κατάσταση* (πβ. Bach, 1986). Θα συμβολίζουμε την *περίσταση της (συν)μιλίας* (discourse situation) με το γράμμα d και θα θεωρήσουμε ότι στη d περιέχονται πληροφορίες σχετικά με τις περιγραφικές και δεικτικές *συμβάσεις* του λόγου (Austin, 1950, 121-122). Σε σχέση με την περίπτωση της συνομιλίας, οι άλλες περιστάσεις μπορούν να είναι *προσιτές* (IP) σε *μιλητή/ακροατή* ή *διαθέσιμες*. Μια "περίσταση" π είναι *διαθέσιμη* εάν $\pi \subseteq d$. Για μια περίπτωση π *προσιτή* από τον a θα γράφουμε $aIP\pi$. Θα γράφουμε $\llbracket \varphi \rrbracket$ για να συμβολίζουμε το "νόημα" μιας πρότασης φ ως προς την περίπτωση d ¹ εάν οι περιστάσεις στη $\llbracket \varphi \rrbracket$ δηλώνονται ως συμβάντα, θα γράφουμε $\llbracket \varphi \rrbracket_{\text{ΣΗ}}$ για το σύνολο των περιστάσεων που περιγράφει η φ . Ο προσδιορισμός του συνόλου $\llbracket \cdot \rrbracket$ θα ονομάζεται *ερμηνεία*. Θα λέμε ότι μια πρόταση φ *συνεπάγεται* μια πρόταση ψ (ή ότι η ψ *έπεται* από τη φ : $\varphi \Rightarrow \psi$) εάν $\llbracket \varphi \rrbracket \subseteq \llbracket \psi \rrbracket$. Δύο προτάσεις φ, ψ είναι *ισοδύναμες* ($\varphi \Leftrightarrow \psi$) εάν $\llbracket \varphi \rrbracket \subseteq \llbracket \psi \rrbracket$ και $\llbracket \psi \rrbracket \subseteq \llbracket \varphi \rrbracket$.

Μπορούμε τώρα να εκφράσουμε τους εξής περιορισμούς στην *ερμηνεία* της (M):

- (ΔM) $\exists \pi (aAS\pi \wedge \pi \in \llbracket \varphi \rrbracket)$
 (E1) $\llbracket aAS\varphi[\text{που}] \rrbracket = \{\pi / \exists \pi' \subseteq \pi (\pi = \langle \llbracket AS\varphi^1, \llbracket a \rrbracket, \pi', 1 \rangle \wedge \pi' \in \llbracket \varphi \rrbracket^1 \wedge \pi' \in d)\}$
 (E2) $\llbracket aAS\varphi[va] \rrbracket = \{\pi / \exists \pi' \subseteq \pi (\pi = \langle \llbracket AS\varphi^1, \llbracket a \rrbracket, \pi', 1 \rangle \wedge \pi' \in \llbracket \varphi \rrbracket^1_{\text{ΣΗ}})\}$
 (E3) $\llbracket aAS\varphi[\text{ότι}/\text{πως}] \rrbracket = \{\pi / \exists \pi' \subseteq \pi (\pi = \langle \llbracket AS\varphi, \llbracket a \rrbracket, \pi', 1 \rangle \wedge \pi' \in \llbracket \varphi \rrbracket_{\text{ΟΗ}})\}$

Σύμφωνα με το τύπο (M), τα α.σ. ρήματα που επιδέχονται προτασιακά συμπληρώματα δηλώνουν την αντιληπτική σχέση του υποκειμένου της κύριας πρότασης προς μια προσδιορίσιμη κατηγορία *προσιτών περιστάσεων*. Στις προτάσεις που περιέχουν α.σ. ρήμα και προτασιακό συμπλήρωμα λανθάνει μια *προσδεδεικτική* σχέση: οι προτάσεις αυτές αποφαίνονται την *υπαρξη* μιας περιστάσης η οποία έχει γίνει αντιληπτή -και, κατά συνέπεια, *προσιτή*. Ο περιορισμός (E1) δηλώνει ότι οι πληροφορίες για τις περιστάσεις που περιγράφει η συμπληρωματική πρόταση που εισάγεται με το *που* πρέπει να είναι *διαθέσιμες* ($\pi' \subseteq d$) κατά την πράξη της συνομιλίας. Ο (E2) περιορίζει την ερμηνεία των συμπληρωμάτων σε υποτακτική σε περιστάσεις που περιέχουν *εμφανίσεις* ατόμων. Ο (E3) επεκτείνει την ερμηνεία των συμπληρωμάτων που εισάγονται με το *ότι* σε όλες τις περιστάσεις που είναι *γνωστικά* και *δοξαστικά* αόλογες (DM) προς την περίπτωση που έχει γίνει αντιληπτή.² Ο δείκτης ¹ αποτελεί ένα συμβατικό τρόπο για να δηλώνουμε το "ετερόχρονο" του συμπληρώματος (Φιλίππική & Βελουδής, 1984, 152): η χρονική αναφορά της συμπληρωματικής πρότασης που εισάγεται με τα *που/να* "έλεκεται" από τη χρονική αναφορά του κύριου ρήματος.

Οι περιορισμοί (E1-3) δεν αποσκοπούν στη διατύπωση περιγραφικών *συμβάσεων*.³ Στόχος τους είναι μόνο να εκφράσουν *συγκατηγορηματικά* τη λειτουργία των συμπληρωματικών δεικτών στο περιβάλλον α.σ. ρημάτων. Θα εξετάσουμε στη συνέχεια τα δεδομένα που "ερμηνεύουν" οι περιορισμοί (E1-3). (Εφεξής, θα χρησιμοποιώ για κάθε έναν από τους συμπληρωματικούς δείκτες, τη σύντμηση *βλέπω*-

ότι, βλέπω-που ή βλέπω-να και τις αντίστοιχες για τα άλλα α.σ. ρήματα, χωρίς όμως να θέλω να υπαινιχθώ ότι το ρήμα βλέπω ή άλλα α.σ. είναι συστηματικά πολύσημα.)

2. Αληθιστικότητα

Είναι γνωστό ότι τα α.σ. ρήματα έχουν, σύμφωνα με την ορολογία του Dretske, 1981,⁶ και πρωταρχικές και δευτερεύουσες χρήσεις. Στην πρωταρχική χρήση τους εκφράζεται άμεση αίσθηση μέσω της οποίας το υποκείμενο της κύριας πρότασης αποκτά γνώση για κάποια κατάσταση· στη δευτερεύουσα χρήση, αντίθετα, οι πληροφορίες του υποκειμένου δεν εξαντλούνται στη φυσική αίσθηση μιας κατάστασης αλλά διαπλέκονται με τις ήδη υπάρχουσες γνώσεις ή δοξασίες του όχι μόνο για την κατάσταση που έχει γίνει αντιληπτή αλλά, γενικότερα, για το "τί ισχύει", τι (συνήθως) συμβαίνει. Ας δούμε κατ' αρχήν τη διάκριση αυτή σε σχέση με το συμπληρωματικό δείκτη ότι (θα χρησιμοποιούμε τους δείκτες 1 και 2 για να διακρίνουμε τις πρωταρχικές από τις δευτερεύουσες χρήσεις):

- (1) Βλέπω ότι σ' αυτό το σπίτι μαγειρεύει ο άντρας
- (2) α. Είδα ότι εδώ μαγειρεύει ο άντρας του σπιτιού, τον οποίο όμως δεν είδα
β. Είδα ότι εδώ μαγειρεύει ο άντρας του σπιτιού, αλλά δεν τον έχω δει ποτέ να μαγειρεύει
- (3) Είδα ότι (είδα-ότι₁) έβγαίνε καπνός από τη σκεπή κι έτσι είδα ότι (είδα-ότι₂) το σπίτι είχε πιάσει φωτιά
- (4) α. Είδα ότι το Πυθαγόρειο θεώρημα είναι εσφαλμένο
β. Όταν επέστρεψα είδα ότι μου έμενε ακόμα πολλή ώρα
γ. Εγώ το έβλεπα ότι η επίσκεψή του δεν ήταν για καλό
δ. Βλέπω ότι έχω να εξοφλήσω μερικούς λογαριασμούς ακόμα με τον εαυτό μου
ε. Θα δεις και συ, άμα το καλοσκεφτείς, πως έχω δίκιο
- (5) α. Άκουσα ότι πέρασε τις εξετάσεις του
β. Άκουσα πως ο γραμματέας δίνει ιδιαίτερη σημασία στη γνώμη σου
γ. Άμα ακούσεις ότι στο σπίτι υπάρχουνε φαντάσματα, μη σκιστείς
δ. Άκουσα ότι οι μουσικοί έπαιξαν υπέροχα. Βέβαια εγώ ο ίδιος δε μπόρεσα να παρευρεθώ για να τους ακούσω να παίζουν/που έπαιζαν -αλλ' αυτό με διαβεβαίωσαν άνθρωποι με λεπτό μουσικό γούστο
- (6) - Παρ' όλο που δεν έγραψε καλά στην Κοινωνιολογία, ο Βασίλης πέρασε τις εισαγωγικές εξετάσεις. Μ' ακούς;
- Ναι, άκουσα ότι (= "άκουσα να λές ότι...") ο Βασίλης πέρασε τις εξετάσεις
- (7) α. Αισθάνομαι ότι πονάει το κεφάλι μου
β. Ζαλίζομαι
γ. Το δωμάτιο στριφογυρίζει
δ. Νοιώθω ότι η θερμοκρασία ανεβαίνει επικίνδυνα
ε. Κάνει κρύο

Η χρήση της (1) είναι δόκιμη όχι μόνο όταν η κατάσταση που περιγράφει το συμπλήρωμα έχει γίνει άμεσα αντιληπτή (πρωταρχική χρήση) αλλ' επίσης όταν η απόφαση βασίζεται στα συμπεράσματα που ο ομιλητής έχει συνάγει σχετικά με το περιεχόμενο της συμπληρωματικής (δεν έχει ποτέ δει, πχ, "τη γυναίκα του σπιτιού" να μαγειρεύει). Στη δευτερεύουσα αυτή χρήση, η κατάσταση που

περιγράφει το συμπλήρωμα δεν είναι ανάγκη να έχει γίνει αντιληπτή, όπως φαίνεται από τις (2α-β). Στη (3) πρωταρχική και δευτερεύουσα χρήση μπορούν ν αναγνωρισθούν μονοσήμαντα. Στις προτάσεις (4), αυτό που δηλώνει το συμπλήρωμα δεν μπορεί ν αποτελέσει αντικείμενο "άμεσης αίσθησης", έτσι οι χρήσεις του βλέπω-ότι είναι αδιαμφισβήτητα δευτερεύουσες. Οι δευτερεύουσες χρήσεις του βλέπω-ότι μπορούν συνήθως να παραφράζονται με ρήματα όπως διαπιστώνω, συμπεραίνω κλπ. χωρίς ν αλλοιώνεται το πληροφοριακό περιεχόμενο της πρότασης.

Οι δευτερεύουσες χρήσεις του ρήματος ακούω, όπως φαίνεται από τις προτάσεις (5), έχουν σχεδόν αποκλειστικά, τη σημασία του πληροφορήθηκα. Όπως και με τις προτάσεις (2), διαπιστώνουμε κάποια ασυμβατότητα της δευτερεύουσας χρήσης και της εκφοράς με τα να/που: (5δ). Αξιίζει ωστόσο να παρατηρηθεί ότι σ' όλες τις δευτερεύουσες χρήσεις του το ακούω-ότι μπορεί να παραφρασθεί ως ακούω να λέγεται ότι ή ακούω που λέγεται ότι: η παράφραση αυτή έχει σαφώς πρωταρχική σημασία. Στην περίπτωση του βλέπω-ότι οι πρωταρχικές και οι δευτερεύουσες χρήσεις είναι "χαλαρά" συνδεδεμένες μέσω της γνωστικής και δοξαστικής στάσης του υποκειμένου. Στην περίπτωση του ακούω-ότι όμως, η σύνδεση είναι πιο στενή: το συντακτικό της ομολογία είναι η σχέση της έλλειψης: πβ. το διάλογο (6).

Στις προτάσεις (7), "άμεση αίσθηση" εκφράζουν μόνο οι (α,β) και δεν είναι συμπωματικό ότι το υποκείμενο της κύριας συμπιπτει με το υποκείμενο της εξαρτημένης: "άμεση" εδώ θεωρείται μια "εσωτερική" διεργασία ή κατάσταση: οι προτάσεις αυτές παρουσιάζουν μια "εσωτερική εμπειρία" (private experience) και προσηλώνουν αληθιστικά τη συμπληρωματική πρόταση μ έναν αρκετά κενόλογο τρόπο: εάν Αισθάνομαι ότι ζαλίζομαι τότε πράγματι ζαλίζομαι: οι δύο προτάσεις είναι ισοδύναμες: δεν υπάρχει περίπτωση στην οποία να μπορεί να χρησιμοποιηθεί η μια χωρίς να μπορεί να χρησιμοποιηθεί κι η άλλη. Αντίθετα, οι προτάσεις (7δ, ε) φαίνεται να δηλώνουν μια "εσωτερική εμπειρία" μόνο στο βαθμό που αυτή αντιστοιχεί σε μια "εξωτερική" διαδικασία (Η θερμοκρασία ανεβαίνει) ή κατάσταση (κάνει κρύο). Η αντιστοίχιση αυτή δεν είναι κατ' ανάγκην επιτυχής: δεν έπεται από τις (8δ,ε) ότι Η θερμοκρασία ανεβαίνει ή ότι Κάνει κρύο. Ο λόγος είναι ότι οι προτάσεις αυτές δηλώνουν μια "εσωτερική εμπειρία" σα να αντιστοιχούσε προς μια "εξωτερική" διαδικασία ή κατάσταση: τα συμπληρωματικά των (7δ,ε) δεν περιγράφουν πραγματικές περιστάσεις, περιγράφουν ωστόσο περιστάσεις ομολογίες (με μια ομοιωματική υποθετική έννοια) προς περιστάσεις τις οποίες ο ομιλητής εκλαμβάνει ως πραγματικές. Στα ίδια συμπεράσματα καταλήγουμε εάν εξετάσουμε την (7γ): παρ' όλο που δε δηλώνει "άμεση αίσθηση", η πρόταση αυτή θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σα διευκρίνιση στην (7β). Δεν έπεται βέβαια από την (7γ) ότι το δωμάτιο στριφογυρίζει. Η "εσωτερική εμπειρία" που περιγράφεται "άμεσα" από την (7β) παρουσιάζεται στην (7γ) σα να αντιστοιχούσε σε μια πραγματική κατάσταση, ομολογία προς αυτήν. Έτσι, η "αίσθηση αληθείας" που προβάλλει το συμπλήρωμα στην (7γ) δεν είναι ότι το δωμάτιο στριφογυρίζει αλλ' ότι ο ομιλητής ζαλίζεται.

Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι οι δευτερεύουσες χρήσεις των α.σ. εκφράζουν διαβαθμίσεις ως προς το βαθμό αποδοχής της λογικής αρχής:

(A): αΑΨ => ψ*.

Θα ονομάσουμε την (A) *αρχή της αληθιστικότητας*. Η αρχή αυτή είναι άμεση συνέπεια των (E1-2): από τον (E3) έπεται μόνο εάν η χρήση του α.σ. ρήματος είναι πρωταρχική.⁷

Σημαίνει άραγε ο περιορισμός (E3) ότι μόνο εάν η εξαρτημένη πρόταση εισάγεται με το ότι μπορεί να εκφράζεται η γνωστική και δοξαστική στάση του υποκειμένου; Ας παρατηρηθεί, σε σύγκριση με τα παραδείγματα (2), ότι αντίστοιχες εκφορές με τα να και που φαίνονται μάλλον αδόκιμες:

- (B) α. ? Είδα να/που μαγειρεύει εδώ ο άντρας του σπιτιού, τον οποίο όμως δεν είδα
β. ?? Είδα να/που μαγειρεύει εδώ ο άντρας του σπιτιού, αλλά δεν τον έχω δει ποτέ να μαγειρεύει
γ. * Άκουσα να περνά τις εξετάσεις του.⁸

Φαίνεται επίσης ότι δεν μπορούμε να έχουμε με τους δείκτες αυτούς προτάσεις παρόμοιες με την (3):

- (9) ? Είδα που έβγαλνε/να βγαίνει καπνός απ τη σκεπή κι έτσι είδα που έπιασε/να πιάνει το σπίτι φωτιά.

Μήπως λοιπόν δεν υπάρχει δευτερεύουσα σημασία των βλέπω-που/ βλέπω-να που να μπορεί να γίνει "αποδέκτης" της "έμμεσης" σχέσης συμπερασμού που δηλώνεται από τους συνδέσμούς κι έτσι;

Θα ήταν σφάλμα να προσπαθήσουμε να προσδιορίσουμε τη σημασιολογική λειτουργία των συμπληρωματικών δεικτών με τρόπο αποκλειστικό. Τουλάχιστον στο περιβάλλον των α.σ. ρημάτων, η συνθήκη π'ε[[ψ]]om δεν εκφράζει μια αποκλειστική αλλά μια ενδεδειγμένη λειτουργία. Θα δούμε παρακάτω ότι οι περιορισμοί (E1-2) δεν αποκλείουν τη δυνατότητα να εκφράζεται η γνωστική/δοξαστική στάση του υποκειμένου και απέναντι στο περιεχόμενο συμπληρωματος που εισάγεται με τα να/που. Θα δεχθούμε λοιπόν κατ' αρχήν ότι δεν ισχύει κάποια απόλυτη διάκριση στον τρόπο που η γλώσσα επιτρέπει να δηλώνουμε την αντιληπτική σχέση προς μια κατάσταση -η διάκριση μεταξύ γνωστικών (epistemic) και μη-γνωστικών (non-epistemic) αποφάσεων. Πρόκειται μάλλον για μια διάκριση που τα όρια της είναι περισσότερο ασαφή -για τη διάκριση μεταξύ αποφάσεων γνωστικά φορτισμένων και γνωστικά ουδέτερων.⁹ Στο περιβάλλον των α.σ., γνωστικά φορτισμένες είναι οι εκφορές με τα ότι/πως, γνωστικά ουδέτερες οι εκφορές με τα που/να.

Οι περιορισμοί (E1-3) προσδιορίζουν πράγματι την ενδεδειγμένη και όχι την αποκλειστική λειτουργία των συμπληρωματικών δεικτών στο περιβάλλον των α.σ. ρημάτων. Με την έννοια αυτή, καταρτίζουν μια διαβάθμιση σημασιών η οποία μπορεί να λάβει τη μορφή μιας συνεπαγωγικής κλίμακας:

(=>) αΑΨ[να] => αΑΨ*[ότι₁] => αΑΨ*[που]

αΑΨ*[ότι₂]

όπου φ και φ^* είναι συσταίχες συντακτικά και σημασιολογικά πρό-
τάσεις.¹⁰

Συμφωνά με την ($\Rightarrow$), οι δευτερεύουσες χρήσεις "προκύπτουν"
από τις πρωταρχικές με την αλλαγή συνεπαγωγικής βαθμίδας. Θα
προσπαθήσουμε στη συνέχεια να προσδιορίσουμε τους παράγοντες
που επιτρέπουν στα α.σ. ρήματα να διέρχονται τις βαθμίδες της
συνεπαγωγικής κλίμακας.

3. Σωβάντια

Θα εξετάσουμε τώρα την αρχή (A) σε σχέση με την άποψη (aspect)
και το ποίον ενεργείας (Aktionsart) των συμπληρωμάτων σε υποτα-
κτική. Το "ετερόχρονο" του συμπληρώματος δεν αφορά ρηματικούς
τύπους, αλλιώς θα έπρεπε να θεωρήσουμε ότι στα συμπληρώματα
που εισάγονται με το να "ουδετεροποιούνται" οι διακρίσεις της
άποψης ή ότι η άποψη του εξαρτημένου πρέπει να συμφωνεί ολοκλη-
ρωτικά με την άποψη του κύριου ρήματος. Η (A) ωστόσο προβάλλει
την *συντέλεστη* άποψη του συμπληρωματικού ρήματος. Στο συμπέρα-
σμα αυτό καταλήγουμε εάν εξετάσουμε συμπληρώματα που δηλώνουν
τελειώσεις (accomplishments), σύμφωνα με την ορολογία του
Veridier, 1957. Από τις (10-11α) έπονται οι (10-11β), όχι όμως
και οι (10-11γ):

- (10) α. Είδα/έβλεπα το Γρηγόρη να φεύγει για τα ξένα
β. Ο Γρηγόρης έφυγε για τα ξένα
γ. Ο Γρηγόρης έφυγε για τα ξένα
(11) α. Άκουσα/άκουγα το Νίκο να εξιστορεί τα καθήκαστα
β. Ο Νίκος εξιστορούσε τα καθήκαστα
γ. Ο Νίκος εξιστόρησε τα καθήκαστα.

Είναι γνωστό τώρα ότι δεν μπορούμε να έχουμε καταστασιακά
κατηγορήματα σε υποτακτική μετά από α.σ.:

- (12) α. * (Τον) είδα να είναι παράλυτος/ψηλός/κοντός/
ωραίος/άσχημος
β. ?? (Τον) είδα παράλυτο/ψηλό/κοντό/ωραίο/άσχημο.¹¹

Για την ακρίβεια, τα συμπληρώματα με το να μπορούν να δηλώνουν
μόνο *δυναμικές* καταστάσεις, όπως στις περιπτώσεις (13), ενώ οι
στατικές (14) συνήθως αποκλείονται:

- (13) Είδε το Γιάννη να κάθεται/να στέκεται όρθιος/ν'
ακουμπά στο τραπέζι
(14) * Είδε τον άνθρωπο αυτό να του μοιάζει κι έτσι
αναγνωρίσε το γιό του
(πβ. *Είδε που/ότι/πως του έμοιαζε ο άνθρωπος*
αυτός...)

Εμπρόθετες ονομαστικές φράσεις μετά το ρήμα *είμαι*, οι οποίες
εκφράζουν συνήθως δυναμικές καταστάσεις, μπορούν επίσης ν' απο-
τελούν συμπληρώματα α.σ. ρημάτων:

- (15) Είδα τους στρατιώτες (να είναι) σ' ετοιμότητα/στο
διηλάνω δωμάτιο/σε απόσταση βολής.

Σε μερικές χρήσεις τους ορισμένα (ενδεχομένως όχι αιγιώς)
καταστασιακά επίθετα μπορεί να θεωρηθεί ότι έχουν δυναμική ση-
μασία, συγκεκριμένα όταν γίνονται δηλωτικά δραστηριότητας, συ-

νήθως ενός τρόπου συμπεριφοράς με ποικίλες ορατές εκδηλώσεις.
Μπορούν τότε να συνεμφανίζονται με το *βλέπω*, όπως στα εξής πα-
ράδειγματα:

- (16) Τον είδα μεγαλόμυχο/ακούραστο/ευφάνταστο/όξυθυμο/
φαληνίο.

Διαφορετικά, τα καταστασιακά επίθετα εμφανίζονται στο περιβάλ-
λον α.σ. μόνο εάν από τα συμπεραζόμενα "σχετικοποιείται" ή "απο-
μονιμοποιείται" η ιδιότητά τους (Χριστίδης, 1983, 122):

- (17) α. Εγώ τον είδα ωραίο/άσχημο/ψηλό/κοντό -κι εσείς άς
λέτε ό,τι θέλετε
β. Μέσα σ' εκείνη τη μαγική γυάλα, έβλεπε κάποιον να
του μοιάζει κι υπέθεσε πως ήταν ο γιος του
γ. Έβλεπε το γιό του να του μοιάζει ολόενα και πιο
πολύ.

Στις εκφράσεις με το να πάλι, το κατηγορήμα δεν μπορεί να εκφ-
ράζει την άποψη του *συνήθους* (Saarinen, 1983, 121), όπως φαίνε-
ται από τη σύγκριση των (18-19α) με τις (18-19β):

- (18) α. Είδα ότι ο Γιάννης κοιμάται νωρίς
β. Είδα το Γιάννη να κοιμάται νωρίς (= "να πέφτει για
ύπνο νωρίς")
(19) α. Είδα ότι η Μαρία παίζει τένις
β. Είδα να παίζει τένις η Μαρία (= "μία φορά").

Η εξήγηση του Χριστίδη για τα δεδομένα (12) είναι ότι "η εκ-
φορά με το να περιγράφει [αυτό στο οποίο αναφέρεται το συμπλή-
ρωμα] σε μία μη χρονικά οριοθετημένη, εκτυλισσόμενη διαδικασία"
(1982, 116). γι αυτό και στα παραδείγματα αυτά "δεν μπορεί να ε-
πιλενεί η εκφορά με το να -η δυναμική εκφορά" (ό.π., 121) παρό-
μοια, μόνο επίθετα που δηλώνουν μη μόνιμες, παραδικές ιδιότητες
μπορούν να εμφανίζονται ως συμπληρώματα α.σ. ρήματος (ό.π.,
122). Οι παρατηρήσεις αυτές θα μπορούσαν επίσης να εξηγήσουν
γιατί το κατηγορήμα του συμπληρώματος που εισάγεται με το να *δε*
μπορεί να έχει την άποψη του συνήθους: η άποψη αυτή συνδέεται
στενά με το χαρακτηριστικό της μονιμότητας· δε δηλώνει ότι υ-
πάρχει μια κατάσταση στην οποία γίνεται κάτι αλλά ένα σύνολο
περιστάσεων στις οποίες κάτι γίνεται με τρόπο "αυτογενή": ως
συνήθως.

Στην ερμηνεία του Χριστίδη συμφωνείται ωστόσο δύο συγγενείς
-πλήν όμως διαφορετικές- έννοιες: η έννοια του "μη χρονικά ορι-
οθετημένου/εκτυλισσόμενου", η οποία είναι έννοια δηλωτική απο-
ψης, και η έννοια του "καταστασιακού", η οποία είναι δηλωτική
ποιού ενεργείας. Ο περιορισμός (Ε2) εκφράζει μία διαφορετική
ερμηνεία των προτάσεων (12-19): στο βαθμό που η έννοια "μη χρο-
νικά οριοθετημένο/εκτυλισσόμενο" χαρακτηρίζει την άποψη του α-
ντικειμένου, πρέπει να θεωρηθεί ως σημασία που προβάλλεται από
συντέλεστη, πρέπει να θεωρηθεί ως σημασία που η έννοια "κατα-
στασιακό" μπορεί να χαρακτηρίσει ένα είδος αισθητής περίπτωσης,
αποκλείεται από τον περιορισμό (Ε2). εάν τώρα τα συμπεραζόμενα
είναι τέτοια που να "σχετικοποιούν" το ποίον του συμπληρώματος
(περιπτώσεις 17), τότε το συμπλήρωμα που εισάγεται με το να ή ο
αντίστοιχος επιθετικός προσδιορισμός είτε μεταλλάσσει το ποίον
ενεργείας του (στη 17γ το συμπλήρωμα δηλώνει πλέον μία ενέργει-

σε activity) είτε η απόφαση αποκτά αποχρώσεις της πλησιέστερης βαθμίδας στη συνεπαγωγική κλίμακα -αποκτά δηλ. φάρτιση γνωστική και δοξαστική (17α-β). Ο περιορισμός (Ε2) εθγεί ορισμένα δεδομένα που δε μπορεί να συμπεριλάβει η ερμηνεία του Χριστιδῆ.

Όπως είπαμε, το να χρησιμοποιείται όταν πρόκειται για χρονικά και τοπικά περιορισμένες εμφανίσεις ατόμων οι οποίες γίνονται αντιληπτές. Κατηγορήματα δηλωτικά τελειώσεων, επιτεύξεων και ενεργειών μπορούν να εμφανίζονται σ αυτό το περιβάλλον επειδή ακριβώς παρουσιάζουν τα άτομα σε χρονικά και τοπικά καθορισμένες εμφανίσεις ή φάσεις. Κατηγορήματα δηλωτικά καταστάσεων ωστόσο δεν είναι αποδεκτά διότι δεν επαληθεύονται σε συγκεκριμένες τοποθεσίες για τοπικά και χρονικά καθορισμένες εμφανίσεις ατόμων. Για προτάσεις όπως η (20),

(20) Ο Γιάννης μοιάζει του πατέρα του,

δεν έχει νόημα ν' ανυψωθούμε σε ποιές ακριβώς στιγμές ή χώρους αληθεύουν (Cooper, 1986, 26-27). Η έννοια του χώρου και του χρόνου περιέχεται σ' αυτά τα κατηγορήματα μ' έναν "ειδολογικό" (generic) τρόπο. Το συμπλήρωμα α.σ. ρήματος που εισάγεται με το να δεν μπορεί να έχει τη σημασία του "ειδολογικού" (generic), του "μη-συγκεκριμένου" (non-specific) και του "αποδοτικού" (attributive). τις ιδιότητες αυτές θα διαπιστώσουμε εάν εξετάσουμε τη σημασία των ονομαστικών φράσεων με λειτουργία υποκειμένου του συμπληρώματος:

- (21) α. Η Μαρία απεχθάνεται τις γάτες
β. ??Αισθάνθηκε τη Μαρία ν απεχθάνεται τις γάτες
γ. Αισθάνθηκε ότι η Μαρία απεχθάνεται τις γάτες
δ. Αισθάνθηκα ν' απεχθάνεται τη γάτα μου η Μαρία
- (22) α. Τα θηλαστικά θηλάζουν τα νεογνά τους
β. ? Είδα τα θηλαστικά να θηλάζουν τα νεογνά τους
γ. Είδα θηλαστικά να θηλάζουν τα νεογνά τους
- (23) α. Τα άλογα τρέχουν γρήγορα
β. Είδα τα άλογα να τρέχουν γρήγορα
- (24) α. Είδαμε κι έναν άνθρωπο να ναι ψηλός -γιατί λες ότι δεν υπάρχουν ψηλοί άνθρωποι σ' αυτή τη χώρα;
β. ?? Είδαμε ότι κι ένας άνθρωπος είναι ...
- (25) α. Ο δολοφόνος της Δήμητρας χρησιμοποίησε μαχαίρι
β. Είδα ότι/που ...
γ. Είδα να χρησιμοποιεί μαχαίρι ο δολοφόνος της Δήμητρας.

Η πρόταση (21α) έχει "ειδολογικό" (generic) νόημα· η Μαρία δεν απεχθάνεται μερικές ή όλες τις γάτες (σε κάποιες εμφανίσεις τους), απεχθάνεται τις γάτες ως είδος. Μ αυτή την έννοια η (21α) δεν μπορεί να εισάγεται με το να μετά από α.σ. ρήμα (21β), μπορεί όμως να εισάγεται με το ότι (21γ)· όταν η έννοια δεν είναι "ειδολογική", όταν πρόκειται για μια συγκεκριμένη γάτα, η αντίστοιχη πρόταση είναι περισσότερο αποδεκτή (21δ). Η πρόταση (22α) έχει μια "εξειδικευμένη" ειδολογική σημασία: άλοι οι αντιπρόσωποι του είδους "θηλαστικά" θηλάζουν τα νεογνά τους. Με την έννοια αυτή, αν περιγράφει καν μία ενιαία περίπτωση, αυτή δύσκολα μπορεί να γίνει αντιληπτή: η (22β) είναι αποδεκτή μόνο εάν η σημασία της φράσης "τα θηλαστικά" προσδιορισθεί (και περιορισθεί) δεικτικά ενώ η (22γ), η οποία αναφέρεται σε μερικά

συγκεκριμένα θηλαστικά (ευφάνισεις), είναι απολύτως αποδεκτή. Η συνάρθρη ονοματική φράση στην (23α) έχει τη σημασία "τα περισσότερα" άλογα, αλλά όχι "κάποια συγκεκριμένα" άλογα. Στην (24β) όμως μπορεί να έχει μόνο τη σημασία "μερικά συγκεκριμένα άλογα". Στην (24α) πάλι, η "σχετικοποίηση" του επιθέτου *ψηλός* γίνεται ως προς μία αυθαίρετα σχηματισμένη τάξη ("οι κάτοικοι αυτής της χώρας"), όχι ως προς ένα είδος: η ονοματική φράση *έναν άνθρωπο* μπορεί να έχει μόνο τη σημασία του συγκεκριμένου (specific). Η σημασία αυτή λείπει από την (24β), που είναι πολύ λιγότερο αποδεκτή. Τέλος, το παράδειγμα (25) δείχνει ότι οι ονοματικές φράσεις στα συμπληρώματα με υποτακτική μπορούν να έχουν μόνο "αναφορική" (referential) και όχι "αποδοτική" (attributive)¹² σημασία: η (25α) μπορεί να αναφέρεται σε κάποιο ήδη γνωστό άτομο (πχ, στην αλβουσα ενός δικαστηρίου), ή σε κάποιον του οποίου την ύπαρξη υποθέτουμε (π.χ., μπροστά από το πτώμα της Ωήμητρας), όποιος και να ναι αυτός. Και οι δύο σημασίες είναι δυνατές με τα *ότι/που* μόνο η πρώτη σημασία είναι δυνατή με το *να*.

Το ερώτημα τώρα εάν το επίθετο *ψηλός* εκφράζει μια ιδιότητα μόνιμη του ατόμου στο οποίο αποδίδεται ή το ερώτημα εάν κατηγορήματα όπως "απεχθάνεται τις γάτες", "θηλάζουν τα νεογνά τους" κλπ. εκφράζουν μόνιμες ή παροδικές ιδιότητες δεν έχει ιδιαίτερο νόημα. Η κανονικότητα που διαπιστώσαμε είναι μάλλον η εξής: τα κατηγορήματα αυτά σε υποτακτική μετά από α.σ. ρήμα εκφράζουν πάντα ιδιότητες που αποδίδονται σε συγκεκριμένες εμφανίσεις ατόμων. Αυτός είναι και ο λόγος που οι ονοματικές φράσεις με λειτουργία υποκειμένου δε μπορούν στα συμπληρώματα αυτά να έχουν τη σημασία του "ειδολογικού", του "μη-συγκεκριμένου" και του "αποδοτικού". Ας παρατηρηθεί ότι όταν χρησιμοποιείται "αόριστος" πληθυντικός, προτάσεις όπως οι (12α,β) γίνονται απολύτως αποδεκτές

(26) α. Είδαμε ανθρώπους να είναι παράλυτοι/ψηλοί/κοντοί/ωραίοι/άσχημοι

Επειδή πλέον πρόκειται για εμφανίσεις ατόμων που γίνονται αντιληπτές (πβ. Carlson, 1977). Επίσης, όπως παρατηρεί ο ίδιος ο Χριστίδης, 1983, 121, εάν το ρήμα *είμαι* αντικατασταθεί με το ρήμα *γίνομαι*, οι προτάσεις (12) γίνονται αποδεκτές:

(27) α. Τον είδα να γίνεται ψηλός/κοντός/ωραίος/άσχημος.

Πράγματι, το ρήμα *γίνομαι* δηλώνει αυτό ακριβώς: τη μετάβαση από μια εμφάνιση ενός ατόμου σε μια άλλη. Η μετάβαση από μια εμφάνιση ή κατάσταση σε μια άλλη εμφάνιση ή κατάσταση είναι ακριβώς το χαρακτηριστικό των μη-καταστασιακών κατηγορημάτων.¹³

Παρουσιάζω τέλος ορισμένα δεδομένα που δείχνουν ότι η συνθήκη I DSYM δεν ενδείκνυται για τους υπόλοιπους συμπληρωματικούς δείκτες: οι προτάσεις (28-31α) είναι δόκιμες ο έναν εμπειρικό (experiential) μάλλον παρά ιστορικό (historical) τρόπο περιγραφής (Lyons, 1977, 688), αντίθετα με τις (28-31β):

- (28) α. Επιτέλους, σε είδα να βάζεις κάτι στο στόμα σου
β. ?? ... είδα ότι/πως/που ...
- (29) α. Έχουμε δει προς το παρόν μόνο την ελληνική ομάδα
να μπαίνει στο στάδιο
β. ?? Έχουμε δει προς το παρόν ότι/πως/που ...
- (30) α. Όπου να τον δεις νά ρχεται θα ξημερώσει
β. ?? Όπου να δεις ότι/πως/που ...
- (31) α. Γιατί τον άκουσες να μιλάει; Αυτός, καλέ, είναι
μουγός
β. * Γιατί άκουσες ότι/πως/που μιλάει ...

4. Προϋπόθεση

Η αρχή (A), αλλά και ο περιορισμός (E2) από τον οποίο λογικά έπεται, φαίνεται να προσκρούει σε αναλύσεις του συμπληρωματικού δείκτη να, σύμφωνα με τις οποίες το να εισάγει συμπληρωματικές προτάσεις για τις οποίες δεν τίθεται "το ζήτημα της τιμής αληθείας", για τις οποίες δεν υπάρχει "αξίωση αληθείας" (Χριστίδης, 1982, 48-50). Παράμοια είναι η άποψη των Φιλιππάκη και Βελούδη, 1984, 152-153: "το μόρφημα να εισάγει μη γεγονότα, αντιθέτα με τα μόρφημα ότι(πως) και που, που εισάγουν γεγονότα": ειδικότερα σε σχέση με τα α.σ. ρήματα: "και σ' αυτή την περίπτωση δεν αλλοιώνονται τα σημασιολογικά χαρακτηριστικά των να-συμπληρωμάτων: και πάλι δηλώνουν 'μη γεγονότα'" (ό.π., 160). "η παρουσία του να παραπέμπει σ' ένα intensional κόσμο, σε μια κατάσταση [sic] κι όχι σ' ένα γεγονός" (ό.π., 161). Η ανάλυσή μας όμως δε φαίνεται να προσκρούει μόνο στις απόψεις για το να αλλά και σε αναλύσεις που συνδέουν το συμπληρωματικό δείκτη που με προϋπόθεση αληθείας: έτσι ο Χριστίδης, 1982, 59, έρεχεται για τα α.σ. ρήματα ότι "η εκφορά με το που [...] δηλώνει μια προϋπόθεση αληθείας που απουσιάζει στην εκφορά με το να." (βλ. επίσης ό.π., 65).

Θα διακρίνουμε δύο ζητήματα: το πρώτο είναι εάν το να "εισάγει γεγονότα", το δεύτερο εάν το να συνδέεται με προϋπόθεση ή συνεπαγωγή αληθείας. Εάν το να "εισάγει γεγονότα" στο περιβάλλον των α.σ. ρημάτων, τότε οι εκφορές αυτές πρέπει να θεωρούνται εκτατικές (extensional). Εάν συνδέεται με συνεπαγωγή, τότε ισχύει για τις εκφορές αυτές η αρχή (A), δηλ. τα α.σ. ρήματα πρέπει επίσης να θεωρούνται συνεπαγωγικά (implicative).

Θα εξετάσουμε κατ' αρχήν εάν οι δείκτες ότι/πως/να συνδέονται με προϋπόθεση αληθείας. Δύο βασικές -πλην όμως αντιθετικές- ιδιότητες των προϋποθέσεων είναι ότι α) "επιβιώνουν" σε συμπραζόμενα όπου συνήθως οι συνεπαγωγές "αίρονται" και β) "αίρονται" σε συμπραζόμενα όπου ο ομιλητής συμμερίζεται αντιθέτες με το περιεχόμενο της συμπληρωματικής πρότασης υποθέσεις ή γνώμες. Οι προϋποθέσεις επιβιώνουν κυρίως α) σε αρνητικές προτάσεις και β) μετά από τροπικούς (modal) προσδιορισμούς. Ακολουθως, χρησιμοποιούνται δύο κριτήρια προποθετικότητας, το κριτήριο της άρνησης (Levinson, 1983, Κεφ. 4) και το κριτήριο της τροπικότητας (Karttunen, 1971, 1973, 1974).

Το κριτήριο της άρνησης για τα α.σ. ρήματα θα μπορούσε να διατυπωθεί ως εξής:

Εάν σε κάθε καταφατική ή απαφατική εκφώνηση της αΑΣφ ο σ-μιλητής θεωρεί αληθές ότι ψ, τότε η ψ είναι προϋπόθεση της αΑΣφ.

Το κριτήριο αυτό χρησιμοποιείται για προτάσεις όπως η (32):

- (32) α. Ο διαιτητής μας κατάστρεψε! Δεν είδε ότι η μπάλα πέρασε τη γραμμή
β. ... Δεν είδε τη μπάλα να περνάει τη γραμμή.

Η (32α) είναι (ως πιο φυσιολογική από την (32β)) διότι προϋποθέτει, φυσιολογικά, ότι η μπάλα πέρασε τη γραμμή. Δε θα επε-κταθώ σε παρόμοια παραδείγματα, εφ' όσον προσφέρονται άφθονα στη σχετική βιβλιογραφία. Σύμφωνα λοιπόν με το κριτήριο της άρνησης οι εκφορές με το ότι συνδέονται με προϋπόθεση αληθείας. Το κριτήριο της άρνησης δείχνει πράγματι ότι οι εκφορές με το να δεν ο.νδέονται με προϋπόθεση αληθείας· δε δείχνει ωστόσο εάν συνδέονται με συνεπαγωγή αληθείας.¹⁴

Για ν' αποφανθούμε για το δεύτερο αυτό ζήτημα πρέπει να εξετάσουμε ποιές ακριβώς είναι οι συνθήκες αληθείας των απαφατικών προτάσεων με συμπληρώματα σε υποτακτική. Σε ποιές συνθήκες θα δεχόμασταν ότι μια πρόταση όπως η

- (33) Ο διαιτητής είδε τη μπάλα να περνάει τη γραμμή,

δεν είναι αληθής; Εάν προσπαθήσουμε να φαντασθούμε προϋποθέσεις που να καθιστούν το συμπλήρωμα ψευδές, θα διαπιστώσουμε ότι στην πραγματικότητα εκφράζουμε προϋποθέσεις για την άρνηση του ρήματος της κύριας πρότασης. Εάν ο διαιτητής ξεγελάσθηκε παίρνοντας το γάντι του τερματοφύλακα για τη μπάλα ή αν η μπάλα στάθηκε ακίνητη στη γραμμή επάνω, τότε ο διαιτητής απλούστατα δεν είδε τη μπάλα να περνάει τη γραμμή. Η βασική λειτουργία του α.σ. ρήματος, που είναι να εκφράζει την αντιληπτική σχέση του υποκειμένου προς μια περίπτωση, δεν έχει "επιτύχει" κι αυτό είναι όλο που μπορεί να μας ενδιαφέρει. Η άρνηση σε προτάσεις όπως αυτές "απορροφάται" από το α.σ. ρήμα.

Δεν είναι λοιπόν τυχαίο που ισχύει η εξής συνεπαγωγή για τα συμπληρώματα που εισάγονται με τους δείκτες ότι/πως (πρωταρχική σημασία) και να:

Εξαγωγή άρνησης (ΕΞΑ):
αΑΣφ => ~ (αΑΣφ)

Παράδειγμα: εάν η Χρυσά βλέπει να μην τρώει η Αγγελική -αλλά να κοιτάζει το πιάτο της- τότε πράγματι η Χρυσά δε βλέπει την Αγγελική να τρώει.¹⁵

Ο περιορισμός (Ε2) προβλέπει ότι η άρνηση της αντιληπτικής σχέσης προς το συμπλήρωμα μπορεί να γίνει και με την άρση ενός ακόμα περιορισμού, του περιορισμού II. Ξανα- Έχουμε ήδη διαπιστώσει ότι η άρση αυτού του περιορισμού λειτουργεί γενικευτικά, δημιουργώντας στις εκφορές με το να αποχρώσεις της επόμενης βαθμίδας στη συνεπαγωγική κλίμακα -των "γνωστικών" αποφάνσεων με το ότι. Έτσι όλες οι παρακάτω προτάσεις μπορούν να παραφρασθούν με την εκφώνηση "δε νομίζω ότι...",

- (34) α. Δε βλέπω να τελειώνεις αυτή την εργασία

- β. Είναι περασμένες δέκα: δε βλέπω να ρχεται
 γ. Δεν αισθάνομαι να μ' έχεις ανάγκη πια
 γ. Δεν είδα να καλύμπησε.^{1*}

Το κριτήριο τώρα της τροπικότητας μπορεί να διατυπωθεί για τα α.σ. ρήματα ως εξής:

Η πρόταση αΑΨ προϋποθέτει την πρόταση ψ εάν από την πρόταση ◊(αΑΨ) έπεται ότι η ψ είναι αληθής· η πρόταση αΑΨ συνεπάγεται την πρόταση ψ εάν από την πρόταση ◊(αΑΨ) έπεται ότι ◊ψ.

Ας δούμε λοιπόν τις εξής προτάσεις:

- (35) α. Η Αννούλα μπορεί ν' άκουσε το γαμπρό της να δέρνει τη γυναίκα του
 β. Δεν αποκλείεται να έδερνε τη γυναίκα του ο γαμπρός της Αννούλας
 (36) α. Είναι πιθανόν ότι ο διαιτητής είδε τη μπάλα να περνάει τη γραμμή
 β. Η μπάλα μπορεί να πέρασε τη γραμμή
 (37) α. Ίσως ο Γιάννης είδε τη Μαρία να καλύμπά
 β. Η Μαρία ίσως καλύμπουσε
 (38) α. Η Αννούλα μπορεί ν' άκουσε ότι/που ο γαμπρός της έδειρε τη γυναίκα του
 γ. Ο γαμπρός της Αννούλας έδειρε τη γυναίκα του
 (39) α. Είναι πιθανόν ότι ο διαιτητής είδε πως/που η μπάλα πέρασε τη γραμμή
 γ. Η μπάλα πέρασε τη γραμμή
 (40) α. Ίσως ο Γιάννης είδε που/ότι/πως η Μαρία καλύμπησε
 β. Η Μαρία καλύμπησε.

Εάν το συμπλήρωμα εισάγεται με τα ότι/πως/που τότε η φυσιολογικότερη εκδοχή είναι ότι προϋποτίθεται· στις (38-40) δεν βρίσκεται στην εμβέλεια των τροπικών εκφράσεων μπορεί, είναι πιθανόν ότι και ίσως, όπως φαίνεται από τις β προτάσεις. Εάν το συμπλήρωμα εισάγεται με το να, ο ομιλητής δεν δεσμεύεται για την αλήθεια του συμπληρώματος· φυσιολογικότερο είναι το συμπέρασμα όπου το συμπλήρωμα βρίσκεται στην εμβέλεια του τροπικού προσδιορισμού (35-37).

Τόσο το κριτήριο της άρνησης όσο και το κριτήριο της τροπικότητας δείχνουν ότι με του δείκτες ότι/πως συνδέεται προϋπόθεση του συμπληρώματος. Οι εκφορές με το να, αντίθετα, εκφράζουν μια συνεπαγωγή η οποία, εντελώς φυσιολογικά, επηρεάζεται και από την άρνηση και από την τροπικότητα της κύριας πρότασης.

Απονή μας είναι ότι με το δείκτη που δεν συνδέεται προϋπόθεση αλλά μια σχέση πολύ ισχυρότερη· η σχέση της διαθεσιμότητας. Θα εξετάσουμε πρώτα δεδομένα που δείχνουν ότι εάν είναι πράγματι προϋπόθεση που συνδέεται με το που, τότε η "προϋπόθεση" αυτή είναι πολύ περιεργή και τούτο διότι δεν "αίρεται" σε συμφραζόμενα όπου οι προϋποθέσεις συνήθως αίρονται. Πράγματι, τα συμπλήρωμα α.σ. ρημάτων με το που δείχνουν μια "αντίσταση" στις περισσότερες προσπάθειες να αρθεί η "προϋπόθεση" -άρση α-πολύτως φυσιολογική για τους δείκτες ότι/πως.

- (41) α. Είτε είδες ότι έφυγε είτε είδες ότι δεν έφυγε.
 Αποψάσισε!
 β. ?* Είτε είδες που ... είτε που ...

- (42) α. Εάν είχες δει ότι ερχόταν, τότε θα έπρεπε να είναι ήδη εδώ.
β. ? Εάν είχες δει που ...
- (43) α. Αποκλείεται να έτρεξε τόσο γρήγορα! Εάν είδες ότι έτρεξε, απόδειξε το!
γ. ?# ... Εάν είδες που ...
- (44) α. Δεν είδα ότι έκλεψε -κατά τη γνώμη μου είναι αθώς.
β. ?? Δεν είδα που έκλεψε -...!
- (45) α. Ο Γιάννης πιστεύει/νομίζει/λέει/ανήγγειλε ότι ο Νίκος είδε πως η Μαρία ερχόταν
β. Ο Γιάννης πιστεύει/νομίζει/λέει/ανήγγειλε ότι ο Νίκος είδε που ...
- (46) α. Εδώ μας λένε ότι δεν ήρθε ακόμα. Εσύ πότε είδες ότι ήρθε;
β. ?# ... Εσύ πότε είδες που ...
- (47) α. Αν δεις ότι σε βοηθήσει, σφύρα μου! (πβ. Αν δεις να ...)
β. ?# Αν δεις που θα σε βοηθήσει ...
- (48) α. Και που να δεις εγώ! Εγώ έχω δει ότι ο ήλιος δύει στην Ανατολή.
β. ?# ... Εγώ έχω δει που ...
- (49) α. Ία να μου φάνηκε ότι είδα πως ο Γιάννης μελετούσε
β. Ία να μου φάνηκε ότι είδα που ...
- (50) α. Ακούς ότι υπάρχει τρωμπέτα σ' αυτό το έργο;
β. Ακούς που υπάρχει τρωμπέτα σ' αυτό το έργο;

Στα παραδείγματα (41-43) ο ομιλητής παρουσιάζει κάποια *reductio* επιχειρήματα που σκοπός τους είναι ακριβώς ν' αμφισβητήσουν το περιεχόμενο της συμπληρωματικής: στις εκφορές με το ότι η προουπόθεση, εντελώς φυσιολογικά, αίρεται: στις εκφορές με το που όμως η "προουπόθεση" εμμένει, υπονομεύοντας τα ίδια τα επιχειρήματα του ομιλητή. Η (44α) θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να ελαφρύνει τη θέση ενός κατηγορουμένου: το συμπλήρωμα με το ότι δεν προουποτίθεται πια. Η (44β) ωστόσο θα επιβάρυνε τη θέση του κατηγορουμένου: το που εμπλέκει τον ομιλητή στο περιεχόμενο του συμπληρώματος. Στη (45α) η προουπόθεση αίρεται διότι όλη η πρόταση με το α.σ. ρήμα βρίσκεται στην ευθέλεια ενός λεκτικού ή νοηματικού ρήματος που λειτουργεί ως "τάπα" (plug), σύμφωνα με την ορολογία του Karttunen (1973, 1974), εμποδίζοντας την προουπόθεση που συνδέεται με το συμπλήρωμα να γίνει προουπόθεση όλης της πρότασης: η "προουπόθεση" όμως που συνδέεται με το που εμμένει στη (45β). Στις περιπτώσεις (46-47) υπάρχουν, καθώς φαίνεται, λόγοι του ομιλητή ν' αμφισβητεί την αλήθεια του συμπληρώματος: η προουπόθεση με το ότι αίρεται και πάλι: οι αντίστοιχες εκφορές με το που όμως είναι αδύνατες. Στη (48α) ο ομιλητής, κάποιος συστηματικός πότης, παραδέχεται τώρα, νηφάλιος, ότι το περιεχόμενο της συμπληρωματικής με το ότι δε δηλώνει κάτι που έγινε πραγματικά: η στάση του απέναντι στο περιεχόμενο της συμπληρωματικής ήταν δοξαστική: η (48β) δεν ενδεκνύεται για μια τέτοια εξομολόγηση. Στη (49β) ο ομιλητής δεν είναι σίγουρος εάν είδε που ο Γιάννης μελετούσε, ενώ στην (49α) δεν είναι σίγουρος εάν μελετούσε. Παρόμοια, ο ομιλητής μπορεί να χρησιμοποιήσει τη (50α) αμφιβάλλοντας εάν υπάρχει τρωμπέτα στο έργο, ενώ στη (50β), ενδιαφέρεται απλώς να μάθει εάν και ο ακροατής του την ακούει.

Τι είδους έμμηση "προυπόθεση" είναι αυτή που συνδέεται με το δείκτη που; Τα παραδείγματα (41-50) έχουν μια απολύτως φυσιολογική ερμηνεία εάν δεχθούμε ότι με το που δεν συνδέεται προυπόθεση αλλά μια σχέση ισχυρότερη, η σχέση της διαθεσιμότητας. Η περίπτωση που δηλώνει το συμπλήρωμα που εισάγεται με το που είναι ήδη διαθέσιμη κατά την πράξη της συνομιλίας ($\psi \subseteq d$), έχει ήδη καταχωρηθεί στο discourse. Ο ομιλητής δεν μπορεί να "επιστρέψει" και να την ακυρώσει χωρίς να παραβιάσει την ίδια τη δεοντολογία της συνομιλίας. Εάν οι πληροφορίες στις οποίες η συνομιλία βασίζεται "απαλοιφούν" με κάποιο τρόπο ή αμφισβητηθούν, διακυβεύεται τότε η ίδια η βάση της επικοινωνίας. Τα συμπληρώματα με το που χρησιμοποιούνται μετά από α.σ. ρήμα είτε για να εκφράσουν τη συνείδηση του ομιλητή στις παραδοχές του discourse είτε για να αξιοποιηθούν σε εκφράσεις όπου όμως έχουν πάψει πια να αποτελούν το σχόλιο της συζήτησης: αποτελούν το "γνωστό", το "δεδομένο". Μια πρόταση του τύπου *Είδα που ο Γιάννης έτρεξε* μοιάζει ατελής, εκτός εάν έχει ζητηθεί από τον ομιλητή να σχολιάσει εάν και αυτός είδε που..., εάν δηλ. το ζητούμενο είναι να δημιουργηθεί η βάση για μια συνομιλία. Διαφορετικά η χρήση του που μετά από α.σ. ρήμα επιβάλλει πάντα τη χρήση μιας άλλης πρότασης που να σχολιάζει την αντιληπτική σχέση προς την αισθητή περίπτωση: το *είδα-που* είναι ένα "είδα που ... και ...": *Είδα που ο Γιάννης έτρεξε και μου παρενοχλήθηκε* ότι συνήλθε τόσο γρήγορα από την εγχείριση ή *Είδα που έτρεξε* αλλά αυτό δε σημαίνει, όπως λες, ότι συνήλθε εντελώς κλπ. Το συμπλήρωμα πρέπει να αποτελείσει αμέσως αντικείμενο σχολιασμού: υπάρχει πάντα ένα και λοιπόν; το οποίο δικαιούται να ρωτήσει ο συνομιλητής, η απάντηση στο οποίο είναι απαραίτητη για την "ολοκλήρωση" του νοήματος μίας πρότασης που εισάγεται με το που.

Η λειτουργία του δείκτη αυτού δεν είναι προποθετική, είναι αφηγηματική: η λειτουργία του είναι να παραπέμπει αναδρομικά σ αυτό που είναι απρόσβλητο, το παρελθόν μιας συνομιλίας.

Θα δούμε στη συνέχεια ότι η ερμηνεία αυτή εξηγεί ορισμένα ενδιαφέροντα φαινόμενα σχετικά με την εμβέλεια των ποσοδεικτών στην εξαρτημένη πρόταση.

5. ΕΚΤΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Ήδη ο Frege το 1892 χρησιμοποιούσε δύο κριτήρια προκειμένου να εμφανθεί για την εκτατικότητα των συμπληρωμάτων ενός ρήματος: α) τη δυνατότητα υποκατάστασης σ' αυτή συναναφορικών όρων και β) τη δυνατότητα μετακίνησης ποσοδεικτών από το συμπλήρωμα στην κύρια πρόταση *salva veritate*. Θα χρησιμοποιήσουμε τώρα τα δυο αυτά κριτήρια.

Τα συμπληρώματα σε υποτακτική των α.σ. ρημάτων μπορούν να θεωρηθούν εκτατικά με την έννοια ότι επιτρέπουν υποκατάσταση οριστικών περιγραφών και ονομάτων με την ίδια εξωγλωσσική αναφορά καθώς και "γενίκευση" των ποσοδεικτών, μετακίνηση δηλ. από το συμπλήρωμα στην κύρια πρόταση.

Ονοματική υποκατάσταση (OY):
 $(\beta = \gamma) \ \& \ (\alpha \Sigma \psi(\beta)) \Rightarrow (\alpha \Sigma \psi(\gamma))$

Παράδειγμα: Εστω ότι ο Γιάννης είναι ο μοναδικός γιος του Νίκου· ισχύει τότε ότι, εάν η Μαρία βλέπει τον Γιάννη να τρέχει, βλέπει τον γιο του Νίκου να τρέχει. Άλλο παράδειγμα: δεδομένου ότι ο Έβερτ είναι δήμαρχος της Αθήνας, ισχύει η συνεπαγωγή (51B), όχι όμως και η (51a):

- (51) α. Εάν η Μαρία βλέπει ότι ο Δήμαρχος της Αθήνας γράφει, βλέπει τότε ότι ο Έβερτ γράφει.
β. Εάν η Μαρία βλέπει το Δήμαρχο της Αθήνας να γράφει, βλέπει τότε τον Έβερτ να γράφει.

Η (51a) μπορεί να μην είναι έγκυρη για πραγματές λόγους: η οριστική περιγραφή μπορεί να μην χρησιμοποιείται στον εμπειρικό τρόπο περιγραφής. Το συμπέρασμα θα ήταν έγκυρο μόνο εάν Μαρία ήταν παρούσα στην περίπτωση που περιγράφει το συμπλήρωμα, μόνο δηλ. εάν η εκφορά με το ότι είχε την πρωταρχική της σημασία. Όταν σε παραδείγματα όπως η (51a) η σημασία είναι πρωταρχική, η χρήση των οριστικών περιγραφών είναι, όπως έχουμε διαπιστώσει, αναφορική.¹⁷

Η (ΟΥ) δείχνει μια άμεση συνέπεια του περιορισμού (Ε2) την οποία έχουμε ήδη υπαινιχθεί: χρησιμοποιείται συμπλήρωμα σε υποτακτική όταν σημαντικό κατά τη συνομιλία κρίνεται το πώς πραγματικά έχει αυτό που δηλώνει το συμπλήρωμα. Οι εκφορές με το να φαίνεται να έχουν μία *de re* σημασία που λείπει από τις εκφορές με το ότι, στις οποίες η γνωστική στάση του υποκειμένου δεν "αποστασιοποιεί" το πώς πραγματικά έχουν τα πράγματα από το πώς περιγράφονται ή νοούνται. Είναι χαρακτηριστικό ότι ισχύει το εξής πραγματολογικό αίτημα για τα συμπληρώματα σε υποτακτική:

Αίτημα για κυριολεξία: Όταν η περίπτωση που έγινε αντιληπτή μπορεί να εκφρασθεί κυριολεκτικά, χρησιμοποίησε υποτακτική μετά το α.σ. ρήμα.

Πράγματι, στα συμπληρώματα α.σ. ρημάτων που εισάγονται με το ότι είναι δυνατός ο εικονιστικός ή μεταφορικός ή παροιμιακός λόγος. Σ αυτές τις περιπτώσεις το βλέπω-ότι έχει πάντα δευτερεύουσα σημασία. Είναι χαρακτηριστικό ότι πλήθος ιδιωτισμών μπορούν να εμφανίζονται μετά το ότι: Αυτό που είδα εγώ είναι ότι η υπόθεση αυτή τσουλάει, ο Νίκος έχει καθαλήσει το καλάμι, έχουν πάρει τα μυαλά σας αέρα, οι ριψοκίνδυνοι φίλοι μου πάνε να φάνε το κεφάλι τους, ο Γιάννης πιάνει πουλιά στον αέρα, σε τρώει η πλάτη σου, πνίγεσαι σε μια κουταλιά νερό, τον έφαγε το μαύρο σκοτάδι/η μαριμάγκα, του τη δίνει με κάτι τέτοια, τα τινάξε/τίναξε τα πέταλα, με τη στάση του ρίχνει λάδι στη φωτιά, ωφεύει σε θαλά νερά, εκεί μέσα δυό λαλούν και τρεις χαρευουν, τρώγεσαι με τα ρούχα σου όλη την ώρα κ.ά. Παρόμοια παραδείγματα με το βλέπω-που, αν και όχι πάντα εντελώς, είναι επίσης αποδεκτά. Αντίστοιχα παραδείγματα με το βλέπω-να όμως είναι συνήθως περιθωριακά, εκτός αν ληφθούν με την κυριολεκτική τους σημασία, οπότε περιγράφουν μάλλον απίθανα "συμβάντα": ο έχω δει να πιάνει πουλιά στον αέρα· μερικοί από τους ιδιωτισμούς αυτούς είναι βέβαια αποδεκτοί σε υποτακτική μετά από α.σ. ρήμα όταν δηλώνουν ενέργειες (δραστηριότητες ή τρόπους συμπεριφοράς) με άμεσα αισθητές εκδηλώσεις: Τους είδα, σου λέω, να βγάζουνε τα μάτια τους, Τον είδα να τρώγεται με τα ρούχα του κλπ.

Ο ισχυρισμός ότι τα συμπληρώματα σε υποτακτική έχουν de re σημασία δεν επαληθεύεται μόνο από πραγματολογικά δεδομένα, όπως είναι το αίτημα για κυριαλεξία, αλλά και από δεδομένα σημασιολογικά που έχουν σχέση με την εμβέλεια των ποσοδεικτών της συμπληρωματικής πρότασης.

Είναι γνωστό ότι οι ποσοδεικτές συχνά δημιουργούν αμφισημίες ως προς την εμβέλειά τους (scope ambiguities), ιδιαίτερα στο περιβάλλον μη-γεγονοτικών και νοηματικών (intensional) ρημάτων. Έτσι, πχ, οι γνωστές προτάσεις (52-53) επιδέχονται τόσο την ανάλυση α όσο και την ανάλυση β σε γραμματικές τύπου Montague:

- (52) Ο Γιάννης πιστεύει ότι κάποιος θα έρθει απόψε
 α. $\exists x(\text{πιστεύει}(\text{ο-γιάννης}, \text{θα-έρθει-απόψε}(x)))$
 β. $\text{πιστεύει}(\text{ο-γιάννης}, \exists x(\text{θα-έρθει-απόψε}(x)))$
 (53) Ο Γιάννης αναζητά έναν μονόκερω
 α. $\exists x(\text{μονόκερος}(x) \ \& \ \text{αναζητά}(\text{ο-γιάννης}, \text{λ}(\lambda y(\text{μονόκερος}(y))))))$
 β. $\text{αναζητά}(\text{ο-γιάννης}, \text{λ}(\lambda x(\text{μονόκερος}(x) \ \& \ \text{Π}(x))))$

Με τη μορφή α έχουμε τη λεγόμενη de re ερμηνεία της πρότασης, με τη μορφή β, τη λεγόμενη de dicto. Οι ερμηνείες αυτές έχουν ποικιλότροπα σχολιασθεί· θεωρείται ότι οι de re ερμηνείες δηλώνουν την άπαση του ομιλητή, ενώ οι de dicto δηλώνουν την άπαση του υποκειμένου της κύριας πρότασης ή ότι περιγραφές του τύπου κάποιος (άνθρωπος) και ένας μονόκερος έχουν αναφορική λειτουργία εάν η ερμηνεία είναι de re και αποδοτική εάν η ερμηνεία είναι de dicto ή ότι χρησιμοποιούνται ως οριστικές περιγραφές στη μια και ως αόριστες περιγραφές στην άλλη περίπτωση. (πθ. Danielian, 1966· Partee, 1972). Δε θ' ασχοληθώ με τη σύγκριση αυτών των ερμηνειών, αν και είναι σαφές η συγγένειά τους με την (OY). Αυτό που μας ενδιαφέρει εδώ είναι ότι αμφισημίες σαν αυτές που προαναφέραμε δεν προκύπτουν στην ανάλυση των α.σ. ρημάτων: με όποιο δείκτη και να εισάγεται το συμπλήρωμα, όποιος και να ναι ο ποσοδεικτής στην εμβέλεια του οποίου βρίσκεται, ο ποσοδεικτής αυτός μπορεί να γενικευθεί, μπορεί δηλ. να έχει στην εμβέλεια του όλη την πρόταση: ¹⁰

Γεν(Κευσή (Γ))
 αΑΕΩφ => ΩαΑΨφ.

Οι αρχές (OY) και (Γ) σημαίνουν βέβαια ότι τα α.σ. ρήματα, ή, εν πάσει περιπτώσει, ρήματα όπως το βλέπω, δεν είναι νοηματικά όταν συντάσσονται με συμπλήρωμα σε υποτακτική, με εξαίρεση ίσως τις δευτερευουσες χρήσεις τους. Δεν δέχομαι λοιπόν τον ισχυρισμό των Φιλιππάκη και Βελαούδη (1984, 161) ότι στις περιπτώσεις των α.σ. ρημάτων "η παρουσία του να παραινέσει σ' έναν intensional κόσμο". Οι "intensional" κόσμοι κατασκευάστηκαν από τους σημασιολόγους για να εξηγήσουν πιθανές αμφισημίες προτάσεων όπως όπως οι (52-53), ή την αδυναμία υποκατάστασης σε περιβάλλοντα "αδιαφανή" (opaque: Quine, 1960). Εάν οι αμφισημίες αυτές δεν προκύπτουν και δεν υπάρχει πρόβλημα υποκατάστασης δεν υπάρχει και λόγος να στείλει κανείς τα α.σ. ρήματα να κατοικήσουν σ' αυτούς τους "intensional" κόσμους.

Ας παρατηρήσουμε τώρα τις εξής προτάσεις

- (54) α. Ο Σταμάτης είδε κάποιον να κρύβει τα κλοπιμαία

- β. ... ότι/πως κάποιος έκρυβε τα κλοπιμαία
 γ. ... που κάποιος έκρυβε τα κλοπιμαία
 δ. κάποιος έκρυβε τα κλοπιμαία
 (55) α. Ο Γιάννης είδε αρκετούς αθλητές να τερματίζουν
 β. ... ότι/πως αρκετοί αθλητές τερμάτιζαν
 γ. ... που αρκετοί αθλητές τερμάτιζαν
 δ. Αρκετοί αθλητές τερμάτιζαν
 (56) α. Ο Γιάννης δεν είδε κανέναν αθλητή να τερματίζει
 β. Ο Γιάννης είδε ότι/πως κανένας αθλητής δεν τερμάτιζε
 γ. ... που κανένας αθλητής δεν τερμάτισε
 δ. Κανένας αθλητής δεν τερμάτισε
 (57) α. Ο δάσκαλος είδε λίγους μαθητές να μελετούν
 β. ... ότι/πως λίγοι μαθητές μελετούσαν
 γ. ... που λίγοι μαθητές μελετούσαν
 δ. Λίγοι μαθητές μελετούσαν
 (58) α. Η Ηρα είδε όλους τους Κορίνθιους να πετροβολούν τα παιδιά της Μήδειας
 β. ... ότι/πως όλοι οι Κορίνθιοι πετροβολούσαν...
 γ. ... που όλοι οι Κορίνθιοι πετροβολούσαν ...
 δ. Όλοι οι Κορίνθιοι πετροβολούσαν τα παιδιά της Μήδειας
 (59) α. Ο Ιάσωνας είδε τους περισσότερους Αργοναύτες ν' αποβιβάζονται
 β. ... ότι/πως οι περισσότεροι Αργοναύτες αποβιβάσθηκαν ...
 γ. ... που οι περισσότεροι Αργοναύτες ...
 δ. Οι περισσότεροι Αργοναύτες αποβιβάζονταν/αποβιβάσθηκαν.

Θα χρησιμοποιήσουμε τη ταξινόμηση των ποσοδεικτών που προτείνουν οι Barwise & Cooper, 1981. Σύμφωνα με την ταξινόμηση αυτή στα παραδείγματα (54-55) η συμπληρωματική βρίσκεται στην ευθέλεια ενός υπαρξιακού ποσοδεικτη· στις (56-57), ο ποσοδεικτης είναι αρνητικός και στις (58-59) καθολικός. Παρατηρούμε τώρα ότι οι 6 προτάσεις έπονται α) από τις α προτάσεις (εκφορές με το να) εάν το συμπλήρωμα βρίσκεται στην ευθέλεια είτε ενός υπαρξιακού είτε ενός καθολικού ποσοδεικτη· β) από τις β προτάσεις (εκφορές με το ότι/πως), εάν η σημασία του ρήματος είναι πρωταρχική και ο ποσοδεικτης είναι είτε αρνητικός είτε καθολικός και δ) από τις γ προτάσεις (εκφορές με το που), σχέσεις της κατηγορίας στην οποία ανήκει ο ποσοδεικτης.

Τα δεδομένα (54-59) έχουν μια πολύ φυσική ερμηνεία στο πλαίσιο της θεωρίας που παρουσιάσαμε.** Ας δούμε κατ' αρχήν τις εκφορές με το να. Οι υπαρξιακοί και οι καθολικοί ποσοδεικτές είναι, σύμφωνα με τους Barwise & Cooper, αυξητικοί (increasing), με άλλα λόγια εάν $\chi \models Q$ και $\chi \subset \psi$ τότε $\psi \models Q$ · αυξητική όμως είναι και η περίπτωση της συνομιλίας. Εάν λοιπόν η (A) ισχύει συνεπαγωγικά για τα συμπληρώματα σε υποτακτική, τότε μόνο αυξητικοί ποσοδεικτές μπορούν να εξαχθούν από το "συμπαν" της περίπτωσης που γίνεται αντιληπτή στο συμπαν του λόγου.²⁰

Όταν αφορά τώρα τα συμπληρώματα με το ότι/πως, παρατηρούμε πως οι αρνητικοί και οι καθολικοί ποσοδεικτές είναι *ασταθείς* (antipersistent): εάν $\chi \models Q \chi : \chi$ και $\chi \subset \psi$ τότε $\chi \models Q \chi : \psi$. Για να περιέλθει η περίπτωση που δηλώνει το συμπλήρωμα που εισάγεται με το ότι στο συμπαν του λόγου, πρέπει να είναι προσιτή απ' αυτήν η "διάμεση" πληροφορία που επιτρέπει το βήμα από το σύνολο

χ στο σύνολο 2. Από την πρόταση Ο Γιάννης είδε ότι λίγοι μαθητές στην τάξη μελετούσαν μπορούμε να συνάγουμε ότι Ο Γιάννης είδε ότι λίγα παιδιά στην τάξη μελετούσαν μόνο εάν η πληροφορία «οι μαθητές στην τάξη» [τα παιδιά στην τάξη] είναι προσιτή, περιέχεται δηλ. στην περίσταση που έγινε αντιληπτή (δεν πρόκειται, πχ, για μια τάξη ενηλίκων).

Τέλος, εάν η λειτουργία του δείκτη που μετά από α.σ. ρήμα είναι να καθιστά διαθέσιμη την περίσταση που γίνεται αντιληπτή (π C d), τότε είναι αδιάφορο σε ποιά κατηγορία ανήκει ο παροδευτικός στην ευθέλεια του οποίου βρίσκεται το συμπλήρωμα: το σύνολο της περιστασης αυτής μπορεί πάντα να εκτείνεται στο σύνολο του λόγου γιατί ανήκει ήδη σ' αυτό.

8. Τελικά συμπεράσματα

Οι περιορισμοί (Ε1-3) αποδείχθηκε ότι έχουν μεγάλη ευθέλεια και χρησιμοποιήθηκαν για να εξηγήσουν τις "λογικές αρχές" που διέπουν τη χρήση των αισθήσεως σημαντικών καθώς και τα πραγματολογικά χαρακτηριστικά των ρημάτων αυτών. Ταυτόχρονα, οι περιορισμοί είναι αρκετά χαλαροί ώστε να επιτρέπουν επικαλύψεις και αλληλεπιδράσεις σημασιών. Τις αλληλεπιδράσεις αυτές προσπαθήσαμε να τις εκφράσουμε με τη μορφή μιας συνεπαγωγικής κλίμακας. Προσδιόρισαμε επίσης σημασιολογικούς και πραγματολογικούς παράγοντες που επιτρέπουν στα α.σ. ρήματα να διέρχονται τις βαθμίδες της κλίμακας αυτής. Η άρνηση, για παράδειγμα, ανάλογα με την ευθέλειά της στην πρόταση, επιτρέπει "μετακίνηση" από τη "γνωστική" στην "εμπειρική" ή "αφηγηματική" βαθμίδα. Η συνεπαγωγική κλίμακα μας επιτρέπει να εκφράσουμε τη σημασία των αισθήσεως σημαντικών με ένα "κλειστό" σύστημα αντιθέσεων από το οποίο δεν αποκλείονται οι δευτερεύουσες χρήσεις.

Η συνεπαγωγική κλίμακα εκφράζει μια γενικευτική τάση, εφ' όσον, σύμφωνα με τον ορισμό της συνεπαγωγής, δηλώνει μια μετάβαση από υποσύνολα σε υπερσύνολα σημασιών. Οι συνθήκες (Ε1-3) εξηγούν λοιπόν την κλιμάκωση στους τρόπους συμπερασμού που συνδέονται με κάθε βαθμίδα: συνεπαγωγή → προϋπόθεση → διαθεσιμότητα. Ταυτόχρονα, ο γενικευτικός χαρακτήρας της συνεπαγωγικής κλίμακας εκφράζει από τη μία διαβαθμίσεις ονομαστικές και από την άλλη διαβαθμίσεις φραστικές: η συνεπαγωγική κλίμακα δηλώνει μια μετάβαση από το "αναφορικό" και ταυτόχρονα "καθ' ύποψιν" -αυτό που είναι στενά συνδεδεμένο με την αντιληπτική μόνο στάση του ομιλητή και απέναντί του στέκεται ισότιμα, αληθιστικά: είδα να φεύγει: να τι είδα: έφευγε- στο "αποδοτικό" και ταυτόχρονα "κατά παράταξιν" -αυτό που πλέον συνδέεται όχι μόνο με την αντιληπτική αλλά και τη γνωστική ή δεξαστική στάση του ομιλητή, αλλ είναι ξεχωρισμένο απ αυτήν -είδα ότι έφυγε: έγινε κάτι και, ό,τι και να ναι αυτό που έγινε, εγώ είδα ότι έφυγε- και εν τέλει στο "οριστικό" και ταυτόχρονα "κατά παράθεσιν" -αυτό που έχει επιτελέσει τη λειτουργία του και μπορεί πια, με τη συνείδηση ομιλητή και ακροστή, να καταχωρηθεί στην αφήγηση και τη μνήμη του λόγου: είδα που έφυγε: έφυγε, το είδα, άς μιλήσουμε για κάτι άλλο.

Σημειώσεις

1. Βλ. Barwise, 1981, Barwise & Perry, 1981, 1983, Asher & Bonevac, 1985. Ο όρος ποσοτική κατάσταση αντιτίθεται στον όρο resource situation των Barwise & Perry.
2. Πλ. Cooper, 1986, 19 και Barwise & Perry, 1983, 51.
3. Ο Carlson, 1977, 448, ισοτιμιοποιεί τον όρο φάσεις σόρων. Συγγενής είναι η έννοια της "εποχής" (epoch) του Quine, 1960, 172.
4. Θα λέμε ότι μία κατάσταση x είναι πρόλογος προς μία κατάσταση y (to DM) για x να άτομο a εάν $a \in x$ και η y είναι συνεπής ότι μόνο με τις περιπτώσεις που γίνονται αισθητές από τον a αλλά επίσης και με τις περιπτώσεις για τις οποίες ο a έχει γνώση ή γνώμη. Ο Hintikka, 1969, 1975, ισοτιμιοποιεί τον νοηματικό τελεστή -intensional operator- "compatible with what one sees" για το ρήμα βλέπω. Δες επίσης Hintikka, 1979, Saarinen, 1983.
5. Για παράδειγμα, δε θεωρούμε συνήθως αποδεκτές προτάσεις του τύπου "Άκουσα να εφύγει χιόνι κι αυτό γιατί η περίπτωση που περιγράφει το συμβαλλόμενο δε θεωρείται ότι μπορεί να γίνει αντιληπτή με αυτόν τον τρόπο. (δες Kirsner & Thompson, 1976, 223 και, για ανάλογα παραδείγματα).
6. Πλ. Barwise & Perry (1983). Ανάλογη διάκριση γίνεται από τον L. Wittgenstein στις *Θεωρητικές Έργους* (II) μεταξύ "βλέπω" και "βλέπω σαν ...". Βλ. και Searle, 1983, 40, 54-57. Επίσης, ο Iriestides 1981, 137, επισημαίνει ότι όταν τα ποσοτικά συμβαλλόμενα α.σ. ρήματος εισάγεται με το ότι/ως; δε δηλώνεται "έμμεση αισθητική πρόληψη". Άλλοτε προκειται για "εμμεση παραπορόση" και άλλοτε "για μία διανοητική εξεργασία αισθητών δεδομένων".
7. Συμφωνώ με τον Ryle, 1949, 226, 143 και, η (A) ισχύει αυτόντοτε για το α.σ. ρήματα επειδή στη σημασία των ρημάτων αυτών εμπεριέχεται η έννοια του "επιτυγούς": ακριβώς όπως δεν μπορεί κανείς να κερδίσει ανεπιτυχώς μια τούρνα, δεν μπορεί να δει ή να αισθανθεί ή ν' ακουσει ή να παρατηρήσει ή να διακρίνει ή ν' αντικρισει ανεπιτυχώς κάτι. (δες και Searle, 1983, 38, Ryle, 1954, VII.) Με την έννοια αυτή τα α.σ. ρήματα δηλώνουν επιτεύξεις (achievements). Η άποψη αυτή του Ryle εξηγεί γιατί δεν είναι αποδεκτές προτάσεις όπως "Ο Γάλλος πρεσβύτερος ένα θαυμάσιο/επίσης: είδα/έκουσα/επισημάνθηκε/αντικρισε τη Μαρία να τρέχει. Αντίθετα, οι Kirsner και Thompson, 1976, 3.1.2, εξετάζουν παραδείγματα όπως "Υπό την ελπίδα να νικηθεί η Μαρία έλαβε τα χέρια της να παίρνουν φωτιά, αλλά, βέβαια, τα χέρια της δεν έφταν ποτέ και συνεπώς ότι "people can perceive things which do not exist and events which do not take place" (ό.π., 212). συνεπώς, για τους Kirsner και Thompson, δεν ισχύει για τα α.σ. ρήματα η αρχή (A), δηλ. τα ρήματα αυτά δεν είναι συνεπαγωγικά (implicative), με την έννοια του Karttunen, 1971. (το συμπέρασμα αυτό φαίνεται ν' αποδέχεται και ο Iriestides, 1982, 59, σημ. 13. Δες όμως Iriestides 1981, 120.) Κατό τη γνώμη μας δεν υπάρχει αντίθεση στο ποσοτικό και καταποτικό μέρος αυτών των προτάσεων επειδή η χρήση του α.σ. ρήματος δεν είναι "επιτυχής". Βλ. Austin, 1962, 84-131, και Ryle, 1954, VII, για μια συστημική κριτική εξέταση παρόμοιων επιχειρημάτων.
8. Το παράδειγμα είναι του Iriestides, 1981, 138.
9. Οι Barwise & Perry, 1983, 179, ισοτιμιοποιούν τους όρους "epistemically neutral and epistemically positive perceptual reports". Η διάκριση αυτή βασίζεται σε ανάλογη διάκριση του Dretske, 1981. Δες και Barwise, 1981, 373.
10. Θα εξετάσουμε παρακάτω τους περιορισμούς στους οποίους υποκεινται οι θ, πς.
11. Το παράδειγμα αυτό είναι του Iriestides, 1982. Δες επίσης Akcasian, 1977, 440- Higginsbotham, 1983, 117-119.
12. Σχετικά με τη διάκριση αυτή βλ. Donnellan, 1966, και Partee, 1972.
13. Δες Dwyer, 1979, 74 και. Ο Dwyer ισοτιμιοποιεί το γνωστό από τη γενετική ομοιολογικό τελεστή become για να εκφράσει αυτό το ισοτιμιοποιητικό των "συμβάντων".
14. Το πριτάριο της άρνησης ισοτιμιοποιούν οι Φιλισέκη και Βελώνης, 1984, 180-181 εξετάζουν τις προτάσεις $\text{όταν είδα να κόλυνε και όταν είδα ότι/ως κόλυνε και σφολιάτίζουν}$. Δεύτερη πρόταση μπορεί να υποφερσσει Κολύμηση, αλλά δεν τον είδα ενώ ανάλογη παράφραση δεν υφίσταται για την πρώτη πρόταση: κι αυτό γιατί η αυτήν την πρόταση το συμβαλλόμενο να κόλυνε δε δηλώνει γεγονός (: κολύμηση), όπως δηλώνει η παράφραση. Μονίμως ότι συγγένει στο σημείο αυτό την έννοια της αμετάθεσης με την έννοια της εντατικότητας. Η αντιστροφή προνοθέσης δεν συνεπάγεται ότι ένα ρήμα δεν είναι εντατικό! δε δηλώνει γεγονός.
15. Η (AM) στην περίπτωση ποσοτικών προτάσεων έχει τη μορφή "3π(AM) & πς(AM), η οποία είναι η εγκλειστική διάζευξη των "3π(AM) και "3π(AM). Η άρνηση μιας πρότασης

του τύπου ΕΑΣθ είναι λοιπόν δυνατή είτε όταν δεν υφίσταται αντιληπτική σχέση, συμβολίζεται δηλ. το κύριο μέρος της πρότασης, είτε η σχέση προς μία περίπτωση δεν είναι η "αναμενόμενη" [δεν ανήκει στη Εθ], οπότε απορρίπτεται το περιεχόμενο της συμπληρωματικής. Η αρχή [ΕΑθ] επιτρέπει για τα συμπληρώματα σε υποτακτική την *αναγωγή* του δευτέρου τρόπου της άρνησης (άρνηση του συμπληρώματος) στον πρώτο (άρνηση του ρήματος). Υπάρχουν δύο ακόμα τρόποι λειτουργίας της άρνησης: η άρση του περιορισμού [Ε B_{nm} (εισφοράς με το ότι) και η άρση του περιορισμού [Ε B_{nm} (εισφοράς με το να)]. Αυτές οι δύο δυνατότητες προεκλούν "μετακίνηση" στη συνεπαγωγική βαθμίδα: οι εισφορές με το να αποκτούν τις γνωστικές εισφορές της πλησιέστερης συνεπαγωγικής βαθμίδας (όχι) κι οι εισφορές με το ότι πρωταρχική, "αντικειμενική" σημασία, η οποία είναι υψίστη για την προσκόδοση του συμπληρώματος. Η αντίθεση της αντιληπτικής σχέσης όταν περίπτωση του είδα-ότι προσηλώνεται, κατά κανόνα, την αντίθεση της γνωστικής ή δοξαστικής στάσης απέναντι στην αισθητή περίπτωση, όχι όμως και την "αντικειμενική" περιγραφή της ίδιας της αισθητής περίπτωσης, η οποία περιέχει "αθέατη" στον εκροστή, δε δηλώνεται άμεσα από το συμπλήρωμα: είδα (=νόμισα) πως ήταν άρση· έτσι άρση τον έγραφε· αυτή η ικανότητα της να προσομοιάζει, είδα (=νόμισα) ότι έλεγε τ' αμ'εί τον αϊτήρα μου, έτσι σου ήσανε καλά κρυμμένο πίσω από τον περσόνε. Οι προτάσεις αυτές όχι δηλώνουν ότι περιπτώσεις σαν αυτές που περιγράφει η εξαρτημένη πρόταση δεν έγιναν πράγματι αντιληπτές· δηλώνουν μάλλον ότι οι περιπτώσεις αυτές αποκρύβονται στην ερμηνεία της εξαρτημένης πρότασης που αποτελεί το δοξαστικό συμπλήρωμα, με τη λογική έννοια, μιας πρωταρχικής χρήσης. Έτσι, προτάσεις όπως η [32], χωρίς άρνηση, μπορούν να έχουν δύο διαφορετικά εντονικά περιγράμματα, με έμφαση στο κύριο ρήμα (πρωταρχική χρήση) και με έμφαση στο εξαρτημένο (δευτερεύουσα χρήση)· μόνο με έμφαση στο κύριο ρήμα "προσπιθίζεται" το περιεχόμενο του συμπληρώματος: η πρόταση *Ο διαστηγής είδε ότι η μέλας έφρασε τη γραμμή* θα μπορούσε, με την κατάλληλη εντονίωση, να ειπωθεί και από τους οπαδούς της ομάδας που "έχθηκε" το γκολ [Αυτός ο θάλας είδε ότι...], και από τους οπαδούς της ομάδας που το "πέτυχε" [Εντυχός είδε ότι...], προσπιθόντες είτε απορριπτικά είτε καταπρακτικά το περιεχόμενο του συμπληρώματος [18, 41-50a]. Με ταυτοπροσωπία υποκειμένου της κυρίας πρότασης και ομιλήτη, η άρνηση έχει τη μεγαλύτερη δυνατό εμπέδωση: *Όταν είδα ότι η χιτώνας γιατί δε τη χιτώνας; το φαντάσθηκα όλα· η άρνηση ελόν περιλαμβάνει και την πρωταρχική και τη δευτερεύουσα χρήση κι αποκτά λειτουργία επηγεματική: ο ομιλήτης επανδριστεί σε κάποιο προηγούμενο σημείο του λόγου του, έχοντας παραβεί ότι "έξεγέσθησε" και ανα-διάρχει [19]. Τέλος, η συνθήκη σ [Εθ, για λόγους που θα εξηγήσουμε παρακάτω, είναι απαραίτητη στο τον άρνηση.*

16. Ο Βελουδής (1985) χρησιμοποιεί περίθωρο το γεγονός ότι παρόμοιες εισφορές δηλώνουν τη γνωστική στάση του υποκειμένου για να εξηγήσει τη σύνταξη "κατ' εξίρεσιν" των α.σ. σε "ισονικά αυτόνομα" υποτακτικά. Αυτές οι "κατ' εξίρεσιν" σύνταξεις δηλώνουν μετακίνηση στη συνεπαγωγική βαθμίδα. Παράδειγματα τέτοιων μετακινήσεων [είδα-να -] είδα-ότι) προσφέρουν ορισμένες χρήσεις του υποκειμένου. Χρησιμοποιούμε συνήθως παρακείμενο για να αναφερθούμε στην κατάσταση που έχει προκύψει από μια πράξη ή ενέργεια. Παρ' όλο που δεν υπέρουν τις αισθητές εκδηλώσεις της πράξης καθ'αυτής (παρά μόνο των αποτελεσμάτων της -άρα η στάση μας απέναντι στην [δία την πράξη δεν μπορεί παρά να είναι αποτέλεσμα] μπορούμε μάλλον να χρησιμοποιούμε παρακείμενο σε προτάσεις όπως *Ολάντα και πιο συνήθως την Ελλάδα να 'χει αλειφμένο το βιβλίο της και να κοιτάζει μ' εγκατάλειψη μάγου στο κενό*, όπου η περιγραφή "έχει αλειφμένο" είναι γνωστικό συλλογισμό προς την περιγραφή: "είναι αλειφτό". Ανάλογα παραδείγματα έχουμε με το δείκτη μου: (α) *Ο διακρίνω, του πέθανε*, (j) < i), (β) *Ο Άρσους, του θα βροντοποιηθεί*, την πόσα (j) > i), (γ) *Είδες, που έγινε*, χωρίς εκεί μέση (j) < i). (δ) Παρατήρησα, που έχεις άρα γραφείς το γραμμα (j) < i), (ε) *Το βλέπεις, τώρα που θα κερδίσουν*; στις ενλογές: (j) > i). Έτσι, ενώ η προτερρόχρονη (j) < i) και υποτερόχρονη (i) < j) αναφορά ως προς το κύριο ρήμα δεν είναι συνάδως δυνατή (α-β), φαίνεται μάλλον φυσιολογική όταν το βλέπω-που έχει δευτερεύουσα, γνωστική ή δοξαστική σημασία (γ-ε).

17. Η [OY] μέλιστα, ισχύει με την ισχυρότερη μορφή της εξειδίκευσης στην περίπτωση συμπληρωμάτων με το να Asher και Bonevac, 1985): [B] C [Y] B & (αΑθ[γ]) = (αΑθ[β]) Παράδειγμα: Εάν η Αρσία βλέπει ένα περσόνε να 'σπογιώνεται και είναι αυτό ένα περσόνε της Ολυμπίας, βλέπει τότε ένα περσόνε της Ολυμπίας να 'σπογιώνεται. Η αρχή αυτή δεν ισχύει για τα συμπληρώματα σε οι:ως.

18. Π. Barwise, 1981· Barwise & Perry, 1983, 182-183.

19. Π. Asher & Bonevac, 1985, 212-213, για μια τεχνική απόδειξη.

20. Π. Higginbotham, 1983, 109.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βελουδής, Γ., 1985. "Η δήλωση του χρόνου στα ια-σμπληρωματα". *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 1985, Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Α/ων Κυριακίδη, 1985, 183-198.
- Φιλιππάκη-Warbuton, E., & Γ. Βελουδής, 1984. "Η υποτακτική στις συμπληρωματικές προτάσεις". *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 1984, Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Α/ων Κυριακίδη, 1985, 149-167.
- Χριστίδης, Α. Φ., 1981. "Ότι/πως - που: επιλογή δεικτών συμπληρωμάτων στα Νέα Ελληνικά". *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 1981, Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Α/ων Κυριακίδη, 1982, 113-177.
- , 1982. "Προσθετες παρατηρήσεις στις συμπληρωματικές προτάσεις της Νέας Ελληνικής". *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 1982, Θεσσαλονίκη: Αριστοτελείο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 1985, 47-72.
- , 1983. "Παρατηρήσεις στη συνταξη των αισθησών σημαντικών στα Ν. Ελληνικά". *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 1983, Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Α/ων Κυριακίδη, 1984, 115-125.
- Akmalian, A., 1977. "The Complement Structure of Perception Verbs in an Autonomous Syntax Framework". Culicover, Wasow & Akmalian, eds, *Formal Syntax*, New York: Academic Press, 427-460.
- Asher, N. & D. Bonevac, 1985. "How Extensional is Extensional Perception?". *Linguistics and Philosophy* 8, 203-228.
- Austin, J. L., 1950. *Truth*. J. L. Austin, *Philosophical Papers*, Oxford: Oxford University Press, 1961.
- , 1962. *Sense and Sensibilia*. Oxford: Oxford University Press.
- Bach, E., 1986. "The Algebra of Events". *Linguistics and Philosophy* 9, 5-16.
- Barwise, J., 1981. "Scenes and Other Situations". *The Journal of Philosophy* 78, 369-397.
- Barwise, J. & R. Cooper, 1981. "Generalized Quantifiers and Natural Language". *Linguistics and Philosophy* 4, 159-219.
- Barwise, J. & J. Perry, 1981. "Situations and Attitudes". *The Journal of Philosophy* 78, 668-691.
- , 1983. *Situations and Attitudes*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Carlson, G., 1977. "A Unified Analysis of the English Bare Plural". *Linguistics and Philosophy* 1, 413-457.
- Cooper, R., 1986. "Tense and Discourse Location in Situation Semantics". *Linguistics and Philosophy* 9, 17-36.
- Donnellan, K. S., 1966. "Reference and Definite Descriptions". *The Philosophical Review* LXXV, 281-304.
- Dowty, D., 1979. *Word Meaning and Montague Grammar. The Semantics of Verbs and Times in Generative Semantics and in Montague's PTQ*. Dordrecht: Reidel.

- Dretske, F., 1981. *Knowledge and the Flow of Information*. Cambridge: MIT Press.
- Frege, G., 1892. "Νόημα και Αναφορά". ("Über Sinn und Bedeutung", μτφρ. Ι. Πατέλλη.) *Δευκαλίων* 17(1977), 19-40.
- Higginbotham, J., 1983. "The Logic of Perceptual Reports: An Extensional Alternative to Situation Semantics", *The Journal of Philosophy* 80, 100-127.
- Hintikka, J., 1969. "On the Logic of Perception". J. Hintikka, *Models for Modalities*, Dordrecht: D. Reidel, 151-183.
- , 1975. "Information, Causality, and the Logic of Perception". J. Hintikka, *The Intentions of Intensionality*, Dordrecht, D. Reidel, 59-75.
- Karttunen, L., 1971. "Implicative Verbs". *Language* 47(2), 340-358.
- , 1973. "Presuppositions of Compound Sentences". *Linguistic Inquiry* IV(2), 169-193.
- , 1974. "Presupposition and Linguistic Context" *Theoretical Linguistics* 1, 181-194.
- Kirsner, R. & S. Thompson, 1976. "The Role of Pragmatic Inference in Semantics: A Study of Sensory Verb Complements in English" *Glossa* 10:2, 200-239.
- Levinson, S., 1983. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lyons, J., 1977. *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Niiniluoto, I., 1979. "Knowing that One Sees". E. Saarinen et al., eds, *Essays in Honor of Jaakko Hintikka*, Boston: Reidel, 249-282.
- Partee, B., 1972. "Opacity, Coreference, and Pronouns". Davidson & Harman, eds, *Semantics of Natural Language*, Dordrecht: D. Reidel, 415-441.
- Quine, W. V., 1960. *Word and Object*. Cambridge, Mass: The MIT Press.
- Ryle, G., 1949. *The Concept of Mind*. Penguin Books, 1963.
- , 1954. *Dilemmas*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Saarinen, E., 1983. "On the Logic of Perception Sentences". *Synthese* 54, 115-128.
- Searle, J. R., 1963. *Intentionality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vendler, Z., 1957. "Verbs and Times". Vendler, *Linguistics in Philosophy*. Ithaca: Cornell University Press, 1967, 97-121.